

2. *Івасишина Н. В.* Ціноутворення на ринку надання послуг з міжнародних автомобільних перевезень вантажів. // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — №1. — С. 100—102.

3. *Окландер М. А.* Логістична система підприємства: Монографія. — О.: «Астропринт», 2009. — 312 с.

Статтю подано до редакції 2.08.2013

УДК 334.012.64:332.1

Мязіна Н. Б., к.е.н.,
доцент кафедри організації праці і виробництва
інституту економіки та управління
в нафтогазовому комплексі ІФНТУНГ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто значення малого бізнесу для регіону. Проведено аналіз бізнес-середовища Тернопільської області та виділено роль малого бізнесу у цьому середовищі. Підкреслено важливість розвитку малого бізнесу для покращення соціально-економічного стану регіону. Виокремлено шляхи активізації підприємств малого бізнесу в області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, мале підприємництво, регіональна економіка, бізнес-інкубатор, SWOT-аналіз.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено значение малого бизнеса для региона. Проведен анализ бизнес-среды Тернопольской области и выделено роль малого бизнеса в этой среде. Подчеркнута важность развития малого бизнеса для улучшения социально-экономического положения региона. Выделены пути активизации предприятий малого бизнеса в области.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: малый бизнес, малое предпринимательство, региональная экономика, бизнес-инкубатор, SWOT-анализ.

SUMMARY. The article enlightens the role of small business in the development of the region. The analysis of the business environment of the Ternopil region was made. The role of small business in this environment was revealed. The author accents on the importance of small businesses development for socioeconomic status of the region and suggests ways of motivation of small businesses activity.

KEY WORDS: small business, regional economics, business incubator, SWOT-analysis.

Актуальність. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Один із перспективних напрямків створення конкурентно-ринкового середовища — розвиток малого підприємництва. Становлення малого підприємництва в окремому регіоні є важливим фактором стабільного економічного зростання та досягнення відповідного рівня матеріального та життєвого забезпечення громадян. Тому дослідження стану, структури та особливостей розвитку малого підприємництва є важливим етапом у формуванні його як сектора економіки. Таке дослідження дасть змогу окреслити пріоритетні напрямки його розвитку, що сприятиме активізації діяльності малих підприємств, визначити основні проблеми, з якими вони стикаються на шляху функціонування та пошуку шляхів їх вирішення.

Мета. Сформувати шляхи регіонального розвитку малого бізнесу з врахуванням організаційних особливостей його становлення у Тернопільській області.

Розкриття теми. Досліджуючи категорію «малий бізнес» слід згадати роботи П. Мягкова [1] і Б. Ічітовкіна [2], в яких розглянуто сутнісні особливості і сферу діяльності малих підприємств, проблеми їхнього розвитку. Пізніше з'явилися роботи, присвячені вже досвіду розвитку малого бізнесу. Наприклад, роль малого бізнесу в економіці, а також умови необхідні для його нормального функціонування визначено в роботі В. Горфінкеля і В. Швандара (зі співавторами) [3]. У роботі Л. Тепмана [4] уточнюється сутність та місце малого бізнесу у структурі економіки, а також розглядаються його переваги та недоліки. Безперервно з'являються дослідження (Панченко Є. Г., Гаврилюк О. В., Арагау Б. С., Ступко А. В.), в яких удосконалюється теорія підприємництва. Це дозволяє визначити нові проблеми щодо розвитку малого бізнесу. У зв'язку із цим слід згадати роботи західних авторів. Так, великий інтерес викликають роботи У. Баумоля, який суттєво доповнив шумпетеріанську концепцію підприємництва і започаткував наукову дискусію щодо нового погляду на механізм економічного зростання в умовах вільного ринку [5]. Важливі питання порушені в роботі Д. Айзенберга, який розглядає підтримку підприємництва (особливо малого) як передумову забезпечення економічного зростання [6]. Таким чином, проведений аналіз показує, що в економічній теорії склалася достатня методологічна основа для глибокого дослідження сутності і функцій малого бізнесу у сучасній економіці, розробки нових положень щодо його розвитку в умовах піднесення і спадів економічної активності.

Упродовж останніх років посилюється вплив малого підприємництва на насичення ринку товарами і послугами. Це свідчить про формування ринкової структури економіки Тернопільської області. Уже понад 8,3 тисячі об'єктів підприємницької діяльності функціонують у різних галузях господарства області. Серед них — малі підприємства, кооперативи, спільні підприємства з іноземними інвесторами. Найбільше таких об'єктів у торгівлі і громадському харчуванні (понад 65 %), у промисловості — 15 %, у побутовому обслуговуванні — 3,3 %. У їхньому функціонуванні важливу роль відіграють іноземні інвестиції. На кінець 2011 р. їхні обсяги становили понад 61,9 млн. дол. США. Більшість з них були спрямовані у підприємства м. Тернополя, передусім в харчову промисловість, виробництво будівельних матеріалів, торгівлю тощо.

Станом на 01.01.2013 року в Тернопільській області здійснювали господарську діяльність близько 4,6 тис. малих підприємств та 34,2 тис. фізичних осіб — підприємців, що на 898 підприємство і 993 фізичні особи — підприємців, або відповідно на 24,3 % та 3 % більше, ніж у 2010 році [9].

З кожним роком збільшується кількість діючих суб'єктів малого підприємництва. Таке збільшення відбулося за рахунок як збільшення кількості фізичних осіб-підприємців, які сплачують податки, так і за рахунок зростання кількості діючих малих підприємств.

Збільшилась на 1 одиницю порівняно з 2011 роком кількість діючих малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення та досягла значення 45. Також зросла кількість фізичних осіб-підприємців, які сплачують податки, на 10 тис. осіб наявного населення на 13 або на 1,9 %. Відносний показник кількості малих підприємств на 10 тис. осіб населення в Тернопільській області є вищий середнього ніж по Україні.

Основний обсяг забезпечують підприємства з такими видами діяльності: промисловість — 12 %, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів власного вжитку — 17 %, сільське господарство — 13 %, будівництво — 5 %, транспортні послуги та зв'язок — 5 %, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту — 21 %, готелі і ресторани — 5 %, операції з нерухомістю, оренда, послуги підприємцям — 4 %, інші галузі -18 % [9].

Спостерігається зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) малими підприємствами. Збільшилась частка продукції (робіт, послуг) малих підприємств у загальних обсягах реалізації продукції (робіт, послуг).

Протягом 2011 року малими підприємствами області реалізовано продукції та надано послуг на суму 4894,4 млн грн, що становить 14,5 % до загального обсягу реалізації по економіці області і на 18,3 відсотка більше в порівнянні з 2010 роком. У 2012 році обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) очікується в сумі 5170,5 млн грн, що становитиме 15,7 % до загального обсягу реалізації по економіці області [10].

На сьогоднішній день на споживчому ринку області функціонує близько 6,4 тис. підприємств з продажу продовольчих і непродовольчих товарів, понад 1,7 тис. закладів ресторанного господарства та 61 ринок. Із загальної кількості 82 % об'єктів торгівлі та понад 90 % закладів ресторанного господарства загальнодоступної мережі належать фізичним особам — підприємцям.

Протягом 2012 року у галузь торгівлі інвестовано 122,0 млн грн, що становить 3,9 % до загального обсягу інвестицій по області та 75 % до відповідного періоду минулого року.

Протягом 2010-2011 років в області відбувався ріст обороту роздрібною торгівлі, що включає роздрібний товарообіг підприємств, обсяги продажу товарів на ринках та підприємцями-фізичними особами. Збереглася тенденція росту і у 2012 році. За 2012 рік оборот роздрібною торгівлі становив 13312,7 млн гривень, що у порівняльних цінах на 13,6 % більше відповідного періоду попереднього року.

В обсягах продажу споживчих товарів 39 % припадає на роздрібний товарообіг мережі юридичних осіб і 61 % — оборот ринків та підприємців-фізичних осіб.

Протягом 2012 року, за даними райдержадміністрацій, в області за рахунок нового будівництва, освоєння та реконструкції недіючих торгових підприємств відкрито 204 об'єкти торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами торговою площею 10462 кв. м, 26 підприємств ресторанного господарства на 695 посадочних місць, 40 об'єктів побутового обслуговування населення.

На ринку послуг області функціонує понад 3500 підприємств та їх підрозділів. Обсяг реалізованих ними послуг за 2012 рік склав 1945,4 млн грн, що становить 122,3 % в порівняльних цінах до 2011 року [9].

Станом на 01 січня 2012 року побутові послуги населенню надавали 3521 суб'єкт господарювання, що на 50 одиниць більше за показники попереднього року. Послуги з ремонту та виготовлення взуття надають 230 суб'єктів господарювання, з ремонту та виготовлення одягу — 220, з ремонту побутової техніки — 90, перукарські послуги — понад 485 перукарень та перукарських салонів.

Аналіз фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств показує, що протягом 2002-2011рр. підприємства приносили стабільний прибуток, тільки в 2008 році під час економічної кризи підприємства були збитковими.

Водночас починаючи з 2002 року рентабельність малих підприємств зростає швидкими темпами, у 2009 році вона досягнула свого максимального значення і становила 7,4 %. У 2008 році відбулося зменшення рівня рентабельності порівняно з 2007 роком — з 5,4 % до 0,5 %. Збільшення кількості малих підприємств, а також економічний розвиток області сприяв збільшенню показника рентабельності у 2009 році до 7,4 % порівняно з попереднім. У 2010 та 2011 роках відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності реалізованої продукції (робіт, послуг) дещо знизилось до 5,2 %, і 4,7 % як і загалом всі показники цього року.

Що стосується сільського господарства то обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в січні 2012р. проти січня 2011р. зросли на 4,2 %, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах — на 13,7 %, у господарствах населення — на 1,1 %.

В області постійно проводиться робота щодо формування необхідної інфраструктури підтримки малого підприємництва, що є важливою передумовою забезпечення суб'єктів господарювання методичною, фінансово-кредитною, матеріально-технічною, маркетинговою, кадровою та освітньою допомогою [11].

Мале підприємництво в регіоні можна розглядати з кількісної і якісної сторони. В рамках кількісного визначення мале підприємництво являє собою сукупність малих підприємств, власних підсобних господарств та індивідуальних підприємців. За якісним визначенням мале підприємництво є особливим сектором економіки, що характеризується специфічними виробничими відносинами. З погляду якісного визначення під малим підприємництвом — на противагу великому — розуміють таку форму підприємництва, яка відрізняється поєднанням в єдиному цілому власника і керівника. В малому підприємстві власник фірми зазвичай не лише вкладає власні кошти, не тільки контролює їхнє використання, але й особисто здійснює керівництво всіма основними процесами — маркетингом, залученням коштів, здійсненям операцій та взаєморозрахунків, наймом і звільненням працівників тощо. Він ризикує і зазнає банкрутства у разі невдачі, проте у разі успіху він один користується його плодами. Звідси виключно сильна мотивація до успішного, енергійного господарювання, виключно сильний економічний

інтерес. Всі „плюси» і „мінуси» цієї форми економічної діяльності можна проілюструвати за допомогою табл. 3.1.

Таблиця 1

**SWOT-АНАЛІЗ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА (МП)
В РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Сильні сторони МП	Слабкі сторони МП	Можливості МП	Загрози існуванню МП
Невеликий стартовий капітал	Обмежений ринок за обсягом випуску і реалізації продукції (послуг)	Зростання до рівня «великого» бізнесу	Швидкість повного банкрутства
Висока ефективність	Обмежені перспективи господарського зростання	Збалансований розвиток	Швидке досягнення „найвищої точки» зростання
Гнучкість системи управління	Висока залежність від зміни кон'юнктури	Міцна ніша на „своєму» ринку	Легкість проникнення конкурента в цю нішу
Самостійність в ухваленні рішень	Відсутність впливової підтримки з боку держави	Творча самореалізація підприємця	Вразливість перед силовим тиском різних владних структур

Розвиток малого бізнесу в Тернопільській області стримується як специфічними, так і загальноукраїнськими факторами.

В Україні у підприємницькій сфері 23 % нових починань відзначають трирічний ювілей і тільки 8 % — десятилітній ювілей. При цьому 53 % невдач зв'язано з нестачею капіталів, 21 % — викликано недоліком професійних знань бізнесу, 15 % — некваліфікований маркетинг — менеджмент, 11 % — відсутність досвіду. Таким чином, підприємництво, даючи суспільству багато чого, у той же час і обходиться йому недешево. Це необхідно враховувати в умовах становлення підприємництва практично з нуля.

Органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування не підтримується належний зворотний зв'язок із суб'єктами господарювання, та об'єднаннями підприємців, що призводить до їх відсторонення від участі у формуванні державної політики у сфері господарської діяльності.

Таким чином, основними проблемами, що гальмують розви-

ток малого підприємництва в області можна назвати: відсутній системний та цілісний підхід до реалізації державної регуляторної політики; неповне фінансове забезпечення обласної та районних програм; загальні параметри малого підприємництва ще не повною мірою відповідають можливостям і потребам економіки області; наявна інформаційна, інфраструктурна, кадрова мережа підтримки малого підприємництва не повністю відповідає його потребам; відсутність реальної застави та високі відсоткові ставки для отримання кредитів у банках; слабка матеріально-технічна база значної кількості малих підприємств.

Основним напрямком активізації малого підприємництва стає створення бізнес-інкубатора, завдяки якому підвищиться рівень зайнятості та зміцнення малих підприємств шляхом збільшення їхньої кількості, посилення конкурентоспроможності малих підприємств та підтримка підприємництва в Тернопільській області. За результатами анкетування проєкт принесе користь тим особам які мають підприємницьку ідею але через брак коштів та інших чинників не можуть втілити свою ідею в життя, також забезпечить можливість для створення нових робочих місць в області та сприятиме розвитку підприємства.

У результаті проведеного дослідження пропонується здійснити наступне: усунути необґрунтовані підстави для здійснення заходів державного нагляду (контролю) органами державної влади та органами місцевого самоврядування; спростити дозвільну систему та мінімізувати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; залучити об'єднання підприємців до формування основних засад державної регуляторної політики; не допустити політизації діяльності регуляторних органів; усунути матеріально — технічні бар'єри під час здійснення окремих видів господарської діяльності; удосконалити систему оподаткування, зокрема, шляхом скорочення кількості видів податків, зборів, спрощення адміністрування податків, зборів, реформування законодавства з питань оподаткування податком на додану вартість, переглянути Податковий кодекс загалом; підвищити статус уповноваженого органу у сфері державної регуляторної політики та підприємництва; не допустити неправомірного втручання державних органів та органів місцевого самоврядування у діяльність суб'єктів господарювання; збільшити фінансово-кредитну підтримку для стимулювання розвитку підприємництва.

Висновок. Організаційна складова розвитку малого бізнесу суттєво впливає на його ефективність та результативність.

Чинники, що стримують малий бізнес дослідженого регіону носять як регіональний, так і загальнодержавний характер, тому і формування шляхів розвитку малого бізнесу мусить відбуватись на обох рівнях. Сформовані пропозиції щодо покращення організаційного забезпечення розвитку малого підприємництва мають призвести до підвищення ефективності економічної діяльності такого підприємства і сприяти регіональному розвитку загалом.

Література

1. *Мягков П. А.* Малые предприятия: монография / П. А. Мягков. — М. : Экономика и МНПП «ЭСИ», 1992. — 140 с.
2. *Ичитовкин Б. Н.* Малые формы хозяйствования: монография / Б. Н. Ичитовкин. — М.: Экономика, 1991. — 204 с.
3. *Малый бизнес. Организация, экономика, управление: учеб. пособие* / под ред. В. Я. Горфинкеля, В. А. Швандара. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 495 с.
4. *Тэпман Л. Н.* Малый бизнес: опыт зарубежных стран: учеб. пособие /Л. Н. Тэпман; под ред. В. А. Швандара. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 287 с.
5. *Baumol W. J.* Entrepreneurial enterprises, large established firms and other components of the free-market growth machine / W. J. Baumol // Small business economics. — Dordrecht etc., 2004. — Vol. 23, № 1. — P. 9-24.
6. *Isenberg D. J.* How to start an entrepreneurial revolution / D. J. Isenberg // Harvard business rev. — Boston, 2010. — Vol. 88, № 6. — P. 41-50.
7. *Балакірева О.М.* Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / О.М.Балакірева // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 2. — С. 7 — 23.
8. *Кириченко О.А.* Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О.А. Кириченко // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 1(79). —С. 103 — 118.
9. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2011 рік : Головне управління статистики в Тернопільській області. — 426 с.
10. Тернопільська обласна державна адміністрація — Довідка про хід виконання Регіональної програми підтримки малого підприємництва в області на 2013-2014 роки
11. Тернопільська обласна державна адміністрація — Програма розвитку соціально-економічного розвитку Тернопільщина — 2012 року. — 43 с.

Статтю подано до редакції 13.08.2013